

12. Симоненко І. Пам'яткоохоронна діяльність Одеського товариства історії та старожитностей // Вісник Українського товариства охорони пам'яток історії та культури. - 1999. - №2. - С.19-32.

13. Устав Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1839. - 17 с.

14. Устав Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1842. - 29 с.

15. Устав Императорского Одесского общества истории и древностей. - Одесса, 1873. - 16 с.

16. Устав Императорского Одесского общества истории и древностей, утвержденный 25 февраля 1896 года // ЗООИД. - Одесса, 1896. - Т.XVIII. - Приложение. - С.1-14.

17. Хмарський В.М. Археографічна діяльність Одеського товариства історії і старожитностей. - Одеса, 2002. - 400 с.

18. Штерн Э.Р. О деятельности Общества в истекшем десятилетии // ЗООИД. - Одесса, 1900. - Т. XXII. - V. Протоколы. - С.137-143.

Тоцький П.М.

УДК 94(44) "1789/1799"

**ТЕРМІНОЛОГІЯ ЗАКОНОДАВСТВА
КОНСТИТУАНТИ ЯК ВІДОБРАЖЕННЯ НОВОГО ПОНЯТІЙНОГО
АПАРАТУ ПРАВА, СОЦІАЛЬНИХ ЗМІН В ПОЛІТИЦІ
ТА РЕЛІГІЇ ФРАНЦІЇ**

Стаття присвячена проблемі комплексної характеристики змін словникового складу та понять герменевтики в галузях права, політики та релігійного життя Франції початкового періоду Великої Французької революції. Найбільшу увагу автор приділяє проблемі зв'язку вказаного феномену з суспільними трансформаціями в цій країні.

Ключові слова: герменевтична інтерпретація, літературна мова, політико-правова термінологія, інститути та інституції держави, Конституанта, Просвітництво, Революція.

Дослідженню соціально-суспільної та правової лексики доби Французької революції присвячено декілька робіт вітчизняних та зарубіжних дослідників. Зробимо невеличкий огляд деяких з них, які є, на нашу думку, найбільш значущими. Ще в 1894 році з'явилася стаття Поля Лафарга "Французька мова до і після революції". В передмові до її видання 1930 року Р.А. Шор зазначила її певну актуальність в трьох аспектах: з точки зору відображення в мові класової боротьби, з точки зору аналізу мови як знаряддя цієї боротьби, і з точки зору аналізу розподілу соціальних сил в боротьбі засобами мови і за мову [5, с.20].

В вказаній праці П. Лафарг робить певну спробу прослідкувати тенденції розвитку французької літературної мови на межі XVII та XIX століть, що пов'язано з приходом до влади нового правлячого класу - буржуазії, та докорінною зміною політичних та суспільних відносин. В зв'язку з згаданим Лафарг висуває ідею про "теорію середовища", квінтесенцією якої є твердження, що "мова відбиває кожну зміну, яка відбувається в людській істоті і в середовищі, де вона розвивається. Зміни в образі життя людського суспільства, як наприклад, перехід від сільського образу життя до міського, так само як і політичні події залишають відбитки в мові" [5, с.74].

Лафарг, трактуючи проблему впливу соціального середовища на розвиток мови, не зміг уникнути певного протиріччя, і тому дещо відходить в наступному аналізі від вищезгаданої своєї тези. Якщо послідовно дотримуватися її в межах формальної логіки, то не зовсім зрозумілими є твердження французького дослідника про "раптову мовну революцію, яка відбулася між 1789 та 1794 рр.", а також аналітична його думка про те, що "мову також було переплавлено у вогні Революції, як і державу, суспільство, власність і звичаї" [5, с.28]. У зв'язку з вищезгаданим Лафарг повертається до питання про "мову республіканську" і "мову монархічну", протиставляючи ці поняття. Велику увагу в ході своїх безпосередніх спостережень за мовою Лафарг приділяє, зокрема, проблемі переосмислення понять лексики, політики та права (*souverain* - верховний володар до революції, верховна влада після революції) [5, с.94].

Дуже близькими до позицій П.Лафарга за методом розгляду мовних процесів французької революції є аргументи відомого російського лінгвіста та літературознавця К.М. Державіна. Слідом за Лафаргом К.М. Державін теж схильний протиставляти "мову монархічну" "мові республіканській" [2, с.37]. У своїй роботі автор акцентує увагу на тому твердженні, що різні соціальні прошарки населення та політичні угруповання революційної Франції вкладали в політико-правову термінологію свій зміст, який відбивав їхні інтереси в Революції.

Певний інтерес для нас представляють міркування автора стосовно протиріч в тлумаченні деяких слів, які набули значення політичних та правових термінів (*egalite, liberte, revolution, patrie, patriote*, та інші). Це показують, зокрема, політичні та парламентські документи Франції років Революції та правління Наполеона. Досить показовими є зміни значення двох останніх термінів. Академічний словник 1694 року трактує слово *patrie* як місце народження. "Енциклопедія" французьких просвітителів 1765 року рішуче засуджує тих "вульгарних лексикографів", які розглядають батьківщину як місце народження.

"Філософ, - пишуть автори "Енциклопедії" - знає, що слово *patrie* походить від латинського *pater*, представляє батька та дітей і, відповідно, виражає ідею, яка відноситься до сім'ї, до вільної держави, членами якої ми є і закони якої забезпечують наші свободи і наше щастя" [7, с.173].

Революційна доба 1789-1794 рр. розвинула, підкреслила та поглибила ті риси національного самоусвідомлення, які вкладалися творцями "Енциклопедії" в 1765 році. Це наочно демонструють, зокрема, парламентські матеріали Конституанти, виступи таких її провідних діячів як Робесп'єр [3, с. 112-117], Мірабо [12, с.195-204] та інші, а також революційна публіцистика Франції [12, с.224-250]. Нова герменевтична інтерпретація вказаних термінів закріплюється в академічних виданнях доби Революції. Так "Dictionnaire de la Constitution et du Gouvernement Francais" (1791) пояснює: "Любов до Батьківщини - це відданість країні, де панують закони справедливості та людяності і де дозволяється любити всіх людей, які цього заслуговують, якою б не були їхня країна, їхні звичаї, їхня релігія" [6, с.172].

Можна визнати правильним розгляд К.М. Державіним змін у французькій літературній мові у зв'язку з екстралінгвістичною, соціальною дійсністю.

Інший російський дослідник М.В. Сергієвський, погоджуючись в цілому з висновками П. Лафарга та К.М. Державіна, все ж дещо інакше розуміє характер мовних змін у Франції доби Революції, вказуючи на те, що основою мовного процесу залишається надбання ще XVII століття, але оновлене введенням до нього елементів живого словомовлення та рис вимови, характерних для міських прошарків населення [4, с.199].

З вказаним, цілком раціональним, на нашу думку, твердженням М.В. Сергієвського погоджується такий відомий фахівець з питань історії французької мови як Р.О. Будагов.

Останній вважає, що при аналізі тих чи інших лексико-семантичних явищ треба постійно звертати увагу на їх ґенезу. Основні елементи нових значень соціально-політичних та правових термінів формується, за його думкою, вже задовго до революції кінця XVIII століття. Цю основну думку свого дослідження Р.О. Будагов сформулював наступним чином: "Нова буржуазна ідеологія почала оформлюватись вже задовго до подій 1789-1793 рр. А відтак і політична термінологія XVIII століття, яка нерозривно пов'язана з цією новою буржуазною ідеологією, повинна була отримати певний розвиток вже до Революції" [1, с.13].

Слід сказати, що такий підхід до взаємозв'язку мовного процесу доби

Революції та його екстралінгвістичних обставин найчастіше ігнорувалася французькими дослідниками XIX - першої половини XX століття, як це показують, зокрема, роботи М. Фрея [8] та Ф. Гоена [9]. Мало уваги в ній приділялося і іншій дуже важливій для розуміння процесу розвитку політичної та правової термінології XVIII століття проблемі її герменевтичного тлумачення в залежності від світоглядної позиції інтерпретатора. Правда, в другій половині XX - початку XXI століття у Франції з'явилася низка нових робіт, де розглядається вплив революційної термінології XVIII століття на мовні процеси як у самій Франції, так і в інших країнах Європи. Ряд дослідників займаються питанням розробки та розвитку політичної та правової термінології періоду Конституанти, досліджуючи словник її політичних діячів. Це роботи Ж.Р. Армогате [10], Ж. Тамине [13], Ж. Висьєра [14]. Є окремі дослідження мови революційної преси вказаної доби, про це свідчить стаття А. Мельхіора-Бонне [11, с. 48-72].

Незважаючи на те, що проблема розвитку суспільно-політичної та правової термінології отримала певне висвітлення в науковій літературі, багато її аспектів залишаються все ж мало або зовсім не вивченими. Однією з таких проблем є питання герменевтичного тлумачення термінології (і особливо термінології права) доби французької революції. В межах свого короткого повідомлення спробуємо хоч у загальних рисах показати деякі особливості згаданої проблеми.

Окреслюючи принципіальну сутність змін, які відбулися в мовній ситуації доби Революції, можна констатувати нижче зазначене:

1. Демонтуючи інститути та інституції абсолютизму, Революція усунула з обігу частину старої термінології права та політики, пов'язаних з колишніми формами суспільного та державного життя (*prevot, intendant, taille, dime, parlement, judiciaire* etc.)

2. Втратили своє соціальне значення в роки Революції терміни - номінації, які були пов'язані з становим становищем та ідеологією духівництва та дворянства (феодальна титулатура та відповідні звернення, пов'язані з нею - *Monseigneur, Monsieur, Madame, Altesse, baron, vicomte* etc).

3. В значній мірі зникає лексика, в соціальному забарвленні якої було закладено елементи зневаги аристократичної верхівки до "черні". (*valet, populace* etc).

4. Після падіння Старого порядку виникає потреба в нових термінах, щоб позначати нові державні установи та структуру. Частково для задоволення цієї потреби беруть лексику старого термінологічного фонду, але надаючи їй

нового герменевтичного прочитання (district, conseil, commune, parlement).

5. Встановлення інститутів та інституцій правової держави приводять і до нового герменевтичного бачення та змістовного акцентування деяких загальновідомих правових та політичних термінів (aristocratie, democratie, despotie, etat).

6. Виникнення неологізмів, пов'язаних з революційними перетвореннями (Convent, revolutionnaire, comite).

Треба однак зазначити, що в цілому, незважаючи на всі зміни, літературна мова доби революції відбиває основні тенденції літературного та мовного процесу XVIII століття.

Не претендуючи на якусь абсолютну класифікацію суспільно-політичної та правової лексики епохи Просвітництва та доби Революції, зауважимо, однак, на базі вибіркового аналізу термінології окремих томів знаменитої Енциклопедії французьких просвітників, документів Конституанти, Кодексу Наполеона, що вказану лексику можна тематично розподілити за наступними змістовими напрямками, де ми можемо спостерігати феномен нового герменевтичного прочитання вказаної термінології:

1. Форма державності та правління: aritocratie, oligarchie, democratie, tyrannie, despotisme, monarchie, souverainete, dictature, republique.

2. Законодавчі акти і документи: mandat, arret, pacte, resolution, reforme, charte, protocole, manifeste, loi, statut, decret.

3. Структури адміністрації, їх глави та функціонери: etats generaux, royaume, empire, commissariat, chancellerie, police, prefecture, parlement, municipalite, magistrature, milice, ministre, souverain, monarque, reine, roi, president, magistrat, secretaire.

4. Нація, станові та соціальні прошарки населення: nation, laboureur, journaler, feodal, esclave, chevalier, seigneur, paysan, plebe, population, peuple, ouvrier.

5. Соціальне, політичне та релігійне життя країни: royaliste, sansculotte, revolte, revolution, propagande, proclamation, politique, partie, intervention, independance, lutte, liberte, egalite, fraternite, discussion, agresseur, contre- revolution, clerge constitutionel, refractaires, vendeens, chouans, sermente.

Вказана тенденція нового герменевтичного бачення термінології вказаних тематичних напрямків розвитку лексики французької літературної мови епохи Просвітництва, доби Революції та періоду Консулату та Імперії найбільш яскраво простежується, на наш погляд, в Кодексі Наполеона, якій є закономірним підсумком всієї тієї законодавчої роботи, яку проробили парламентські структури Франції кінця XVIII століття в галузях права,

політики та релігійного життя країни. Це було одним з закономірних результатів тієї глибокої соціальної трансформації, яка відбулась у Франції в ході її Великої Революції.

Totsky P.N.

TERMINOLOGY OF THE LEGISLATION OF THE CONSTITUENT ASSEMBLY AS A REFLECTION OF A NEW CONCEPTUAL APPARATUS OF LAW AND SOCIAL CHANGES IN POLITICS AND RELIGION OF FRANCE

In the article the versatile characteristic of linguistic et germenetic changes in the area of the French law and political and religious life during the initial period of the Great French Revolution are considered. Conclusions on development of role of this phenomena in social transformations are shown.

Key words: germenetic interpretation, linguistic et germenetic changes, terminology of law and politics, institutions of state, Constituante, Siecle des Lumieres, Revolution.

Тоцкий П.Н.

ТЕРМИНОЛОГИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА КОНСТИТУАНТЫ КАК ОТРАЖЕНИЕ НОВОГО ПОНЯТИЙНОГО АППАРАТА ПРАВА, СОЦИАЛЬНЫХ ИЗМЕНЕНИЙ В ПОЛИТИКЕ И РЕЛИГИИ ФРАНЦИИ

Статья посвящена проблеме комплексной характеристики изменения словарного состава и понятий герменевтики в отраслях права, политики и религиозной жизни Франции начального периода Великой Французской революции. Наибольшее внимание автор уделяет проблеме связи указанного феномена с общественными трансформациями в этой стране.

Ключевые слова: герменевтическая интерпретация, литературный язык, политико-правовая терминология, институты и институции государства, Конституанта, Просвещение, Революция.

Джерела та література

1. Будагов Р.О. Развитие французской политической терминологии в XVIII веке.-М., Добросвет, 2000.
2. Державин К.Н. Борьба классов и партий в языке Великой французской революции // Язык и литература.-Л.,1927, Т.2. вып.1.
3. Робеспьер М. О революционной законности. - М.: Госюриздат, 1959.
4. Сергиевский М.В. История французского языка. - М.,1947,с.199.
5. Шор Р. Предисловие // Лафарг П. Язык и революция. – М.-Л.,1930.
6. Dictionnaire de la Constitution et du Gouvernement Francais,- P.,1791.
7. Encyclopedie ou Dictionnaire rasonne des sciences, des arts et des metiers. P.,1765, V.5.

8. Frey M. *Les transformations du vocabulaire français à l'époque de la Révolution.* , - P., 1925.

9. Gohin F. *Les transformations de la langue française pendant la deuxième moitié du XVIIIe siècle.* , - P., 1903.

10. J-R. *Armogathe Metaphysique du langage et science économique : le vocabulaire social du marquis de Mirabeau .// Wiss. Zeitschr. der Martin Luther-Univ. Halle. Gesellschafts und sprachwissenschaftliche Reihe.*-1970, № 3-4.

11. Melchior-Bonnet A. *Le vocabulaire révolutionnaire// Vie et langage.* - P., 1973, № 251.

12. *Orateurs politiques. Tribune française.* - P. Mairet, 1841.

13. Tamine J. *Les métaphores chez Robespierre et Saint-Just. Langue française* , - P., 1972, № 15.

14. Vissière J. *Le peuple d'après Condorcet. // Wiss. Zeitschr. der Martin Luther-Univ. Halle. Gesellschafts und sprachwissenschaftliche Reihe.*-1970 , № 3-4.